

فراشناخت کیهانی و مولانا

تألیف

دکتر مرتضی لطیفیان

دکتر عبدالباقی

سرشناسه	: لطیفیان، مرتضی، ۱۳۳۱ -
عنوان و نام پدیدآور	: فراشناخت کیهانی و مولانا/تالیف مرتضی لطیفیان، لعیا بشاش.
مشخصات نشر	: تهران: اساطیر پارس: چاپار، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۴۱۴ ص.: جدول، نمودار.
شابک	: 978- 600- 96980-5- 9
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۴۰۵-۴۰۶.
موضوع	: مولوی، جلال الدین محمد بن محمد، ۶۰۴ - ۶۷۲ق. -- نقد و تفسیر
موضوع	: Mowlavi, Jalaloddin Mohammad ibn-e Mohammad, 1207 - 1273--
موضوع	: Criticism and interpretation
موضوع	: فراشناخت
موضوع	: Metacognition
شناسه افزوده	: بشاش، لعیا، ۱۳۲۸ -
رده بندی کنگره	: ۳۹۵ ۴ف۷۱/۱BF۳۱۱
رده بندی دیویی	: ۱۵/۴۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۶۰۳۰۱۹

تهران: ۸۸۸۹۹۶۸۰ - ۶۰۲۱۴ ۱۲۱

تهران - خیابان ولی عصر (عج) - بالاتر از نوبخت

کوچه نوریخس - پلاک ۴۰ - نشر چاپار

فراشناخت کیهانی و مولانا

تألیف: دکتر مرتضی لطیفیان، دکتر لعیا بشاش

صفحه آرا و طراح جلد: رحیم کبیرصابر

ناظر فنی چاپ: مریم تفضلی

چاپ اول ۱۳۹۶

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹-۵-۹۶۹۸۰-۶۰۰-۹۷۸ ISBN: 978- 600- 96980-5- 9

حق هرگونه چاپ و انتشار محفوظ است.

قیمت: ۴۰۰۰۰ تومان

فهرست مندرجات

۹.....	مقدمه
۱۵.....	بخش اول: فراشناخت تکاملی کیهانی
۱۷.....	فصل اول: پیش‌ساز
۲۲.....	فراشناخت
۲۵.....	سطح اول: تجربه فراشناختی شخصی
۲۶.....	سطح دوم یا لایه تجارب: فراشناختی تاریخی-زیستی (یا زیستی-فرهنگی-اجتماعی)
۲۶.....	سطح سوم یا لایه تجارب: فراشناخت تکاملی کیهانی
	فصل دوم: سطح اول؛ لایه تجارب: فراشناختی شخصی: فراشناخت و
۲۹.....	شناخت به عنوان ساختارهایی حول از تعامل ذهن با محیط
۳۰.....	سه نظریه مهم فراشناخت
۳۰.....	۱. نظریه فلاول
۳۳.....	۲. نظریه نلسون و نارتز
۳۶.....	بازبینی فراشناختی
۳۷.....	کنترل فراشناختی
۳۹.....	۳. نظریه افکلایدرز
۴۱.....	اصول و مبانی فراشناخت در سطح اول
	فصل سوم: سطح دوم؛ شناخت و فراشناخت به عنوان تجارب تاریخی-زیستی
۴۵.....	(یا زیستی-فرهنگی-اجتماعی)
۴۶.....	مبانی نظری فراشناخت/شناخت در لایه دوم
۴۶.....	دانش فراشناخت/شناخت پدیده‌ای ساختنی است
۴۷.....	دانش ذاتی
۴۷.....	دانش اکتسابی
۵۰.....	دانش یا فراشناخت/شناخت حضوری

دانش فرارشناخت/شناخت، پدیده‌های حیات‌گرا، ناخودآگاه (تکاملی)

- ۵۲..... و حاصل تجربه تاریخی - فرهنگی - اجتماعی است
- ۵۴..... ماهیت حیات و ارتباط آن با فرارشناخت کیهانی
- ۵۴..... بینش سنتی
- ۵۵..... بینش معاصر
- ۵۹..... غیرتصادفی بودن حیات
- ۶۰..... خصوصیات حیات
- ۶۰..... تجربه فرارشناخت تکاملی و حیات
- ۶۱..... منطق و فرارشناخت تکاملی
- ۶۲..... دانش اولیه و دانش متعالی و فرارشناخت کیهانی
- ۶۴..... حیات، زبان و فرارشناخت تکاملی
- ۶۵..... علت تاریخی حیات و فرارشناخت تکاملی
- ۶۸..... حیات، ناآگاهی و فرارشناخت تکاملی
- ۶۹..... حیات و برنامه‌های فرارشناختی تکاملی
- ۷۰..... آیا فرآیندهای فرارشناختی/شناختی متفاوت از فرآیندهای عاطفی - هیجانی است؟
- ۷۰..... در هم تنیدگی شناخت و هیجان
- ۷۳..... شکل‌گیری ساختارهای هیجانی
- ۷۷..... فصل چهارم: سطح سوم؛ فرارشناخت، شناخت در لایه کیهانی
- ۷۷..... پیچیدگی و فرارشناخت تکاملی
- ۷۹..... پیچیدگی، انتخاب طبیعی و فرارشناخت تکاملی
- ۸۲..... پیچیدگی و انتخاب فرارشناخت تکاملی
- ۸۵..... تکامل و فرارشناخت تکاملی
- ۸۸..... سیستم‌های باز و فرارشناخت کیهانی
- ۹۷..... ویژگی‌های فرارشناخت کیهانی
- ۱۰۱..... فصل پنجم: ویژگی‌های عمومی مدل فرارشناخت تکاملی کیهانی
- هدفمندگرایی، نظم‌گرایی، قانون‌گرایی (معناگرایی، دانش‌گرایی یا اطلاع‌گرایی)
- ۱۰۱..... در فرارشناخت تکاملی کیهانی
- ۱۰۵..... زیباگرایی فرارشناخت کیهانی
- ۱۰۶..... سطوح زیبایی و فرارشناخت کیهانی
- ۱۰۹..... زیبایی و خودنظم‌دهی فرارشناخت کیهانی

ارزش مثبت گرا (خیرگرایی و عدالت گرایی).....	۱۱۱
اخلاقیات و فراشناخت تکاملی.....	۱۱۲
مبانی ارزش ها و اصول فراشناخت کیهانی.....	۱۱۶
ارزش، جداسازی گروهی و فراشناخت کیهانی.....	۱۱۹
حیات انسان به عنوان عالی ترین سطح تحول ویژگی های فراشناخت کیهانی.....	۱۲۳
بخش دوم: مولوی و فراشناخت تکاملی کیهانی	۱۲۹
فصل ششم: پیش گفتار	۱۳۱
مقایسه و تطبیق اشعار مثنوی با مدل فراشناخت کیهانی.....	۱۳۸
فصل هفت: اصول؛ هستی گرایی و کمال گرایی	۱۴۱
الف) آیا هستی گرایی، فراشناخت تکاملی کیهانی (یا حیات گرایی) در اندیشه مولوی حضور دارد؟.....	۱۴۱
۱. همه موجودات در رابطه با خداوند صاحب شناخت اند.....	۱۴۱
۲. نمودهای هستی شان از خدایند.....	۱۴۸
ب) آیا اندیشه نگاه، تحول و غلی کیهانی در اندیشه مولوی حضور دارد؟.....	۱۵۳
فصل هشتم: ویژگی ها؛ هدف، شناخت و ارزش	۱۶۳
آیا هدف گرایی فراشناخت کیهانی در اندیشه مولوی حضور دارد؟.....	۱۶۳
آیا شناخت (دانش و اطلاع) مطرح شناخت کیهانی در نظرات مولوی دیده می شود؟.....	۱۶۷
فراشناخت و عدالت.....	۱۶۹
آیا شناخت به معنای جمع عقل، عشق و عواطف که در فراشناخت کیهانی است.....	
در نظریه مولوی نیز وجود دارد؟.....	۱۷۰
فراشناخت و عشق.....	۱۷۵
آیا تقدّم خوبی بر بدی موجود در فراشناخت کیهانی در نظریه مولوی دیده می شود؟.....	۱۸۰
قهر مرتبه ای از رحمت.....	۱۸۶
فصل نهم: ماهیت تجربه فراشناختی	۱۹۱
علم و دانش در نظر مولوی و فراشناخت تکاملی کیهانی.....	۱۹۱
حواس ظاهر و حجاب آنها برای معرفت.....	۱۹۶
آیا پذیرش تجربه خطا در فراشناخت کیهانی در نظریه مولوی نیز یافت می شود؟.....	۱۹۸
آیا تجربه، ماهیتی ساختن گرایانه در نظریه مولوی دارد؟.....	۲۰۲
داستان بیل.....	۲۰۲
آیا تجربه امری فردی و شناختی است؟.....	۲۱۰
داستان موسی و چوپان.....	۲۱۰

آیا تجربه که شرط تجلی اصول فراشناخت کیهانی است در نظریه مولوی وجود دارد؟ ۲۲۷
تلاش، حرکت و تعامل لازمه کمال است. ۲۲۷

فصل دهم: ملاک ارزش‌های فرهنگی - اجتماعی ۲۳۱
آیا تجربه با مردم که در فراشناخت کیهانی ملاک و محک کاهش خطا است

در نظریه مولوی حضور دارد؟ ۲۳۱
مشورت و هم‌اندیشی ۲۳۸

فصل یازدهم: الگوها ۲۴۷

انسان متکامل ۲۴۷

داستان پادشاه و کنیزک ۲۴۷

داستان ذات‌الصّور ۲۸۲

فصل دوازدهم: نامه مدلی تربیتی ۳۹۷

منابع ۴۰۵

الف. فهرست منابع فارسی ۴۰۵

ب. فهرست منابع انگلیسی ۴۰۶

مقدمه

بی‌شک راه سعادت و آبادی هر سامانی وابسته به خرد خردمندان مسئولی است که به صرف عده ناکردن به ملت و فرهنگ خود، گام در راه می‌گذارند و پر تلاش ره می‌سپزند. در این راه موافقین کتاب حاضر با مطالعه آثار دانشمندان ملل مختلف و نیز غور در اندیشه بزرگان علمی در تعامل با فرهنگ خود خالصانه گام برداشتند و بر غنای تجارب افزودند به گونه‌ای که رای زندگی خود وظیفه‌ای و نگرشی جز خدمت به ملت و فرهنگ ایران و تلاش در بهر ارتقاء آن نشناختند. این نگرش به ویژه با یافته‌های علمی در بخش روان‌شناسی، شگه شراز و ضمن چالش با اساتید بر جسته دهه‌های پنجاه شمسی در بخش، همکاران زنده یاد آقای دکتر اصغر رضویه، زنده‌یاد آقای دکتر سید علی اکبر حسینی، آقای دکتر مهریار، آقای دکتر بطحائی و خانم دکتر پاکیزگی به شدت اوج گرفت.

سپاس دارند همه‌ای این بزرگان

اگر چه ذکر علو اندیشه و خصوصیات شخصیتی هر کدام از اساتید بخش، خود فرصتی درخور را می‌طلبد ولی به اجمال و به قصد قدردانی و احترام به ان بزرگان و به رسم یادی از عزیزان بر خود وظیفه می‌دانیم که به گوشه‌ای از صفات علمی و شخصیتی آنان اشاره کنیم. علاقه به ایران و ایرانی، علم‌گرایی، پایبندی به اصول، ارج نهادن به مقام دانش - جوئی به همراه عمل‌گرایی استاد آقای دکتر رضویه نقشی جاودان بر قلب و اندیشه دانشجویان گذاشت. وسعت دانش، منش والا، ارتباط صمیمی با دانشجویان و پذیرش اندیشه‌های گوناگون استاد آقای دکتر مهریار؛

آزاداندیشی، شخصیت صمیمی، شوق و شور معلمی و دوستی با دانشجویان استاد آقای دکتر مزدهی؛ نقادی و تفکر تأملی و نقادانه اساتید بزرگی چون آقای دکتر حسینی، آقای دکتر بطحائی و خانم دکتر پاکیزگی ریشه علاقمندی، مسئولیت‌پذیری میهنی را در کنار رسالت انسانی- جهانی در دانش- جویان، از جمله مؤلفین کتاب حاضر، برانگیخت.

به چالش کشیدن موضوعات اجتماعی و اندیشه بزرگان در کلاس‌های درس به همراه وجود شرایط مناسب بحث آزاد علمی و نقد و تحلیل اندیشه‌های گوناگون و نیز حضور بزرگان علمی از کشورهای پیشرفته جهان در بین دانشجویان و به چالش کشیدن نظرات علمی، مناظره و خوشه‌چینی از اندیشه‌های آنان، که به همت اساتید عزیزمان آقای دکتر رضویه، آقای دکتر حسینی و آقای دکتر مهریار ممکن می‌شد، توان علمی، شهاب، اقبال و نذل و اعتماد به نفس لازم را در دانشجویان موجب شد.

علاوه بر اساتید بزرگ ایران، مطالعه و دانش‌اندوزی در دوره دکتری در دانشگاه مک کواری استرالیا در کنار استادان گرانقدری همچون اساتید عزیزمان آقای دکتر جرج کانی و خانم دکتر ساندرا، فرصت مناسبی بود تا بر غنای معرفت خود بیافزاییم.

بدون تردید تمامی دانشجویان این اساتید بزرگوار و دلسوز که امروزه در ایران و جهان جایگاه علمی شایسته‌ای دارند از چشم‌پرفت و وجود پرفیض آنان آبشخور حیات جاودانه‌اند.

با نامشان گرامی باد

سپاسگزاری: بر خود وظیفه می‌دانیم که از همه استادان گرانقدری که با ارائه نظرات ارزشمند خود در باره فراشناخت تکاملی کیهانی و نقد و بررسی آن ما را یاری رساندند سپاسگزاری کنیم. از خانم‌ها دکتر لادن هاشمی، دکتر زهره محمدی، دکتر مریم کورش نیا، دکتر مریم بردبار و دکتر فریبا خوشبخت به خاطر ارائه نظرات ارزشمند خود در زمینه نقش فراشناخت تکاملی کیهانی در شکل‌گیری حیات و دو

اصل زیربنایی آن یعنی بقا و تکامل و کاربرد آن در زندگی اجتماعی افراد از جمله خانواده و روابط اجتماعی قدردانی می‌کنیم.

جای بسی خوشبختی است که همین گروه از محققین بر اساس همین نظریه وحدت‌بخش که همه پدیده‌های هستی به مدد اصول کیهانی آن به شکلی منسجم و یکپارچه قابل توصیف است، اقدام به تدوین کتابی در مورد خانواده نموده‌اند که در آن، خانواده، روابط زن و شوهر و فرزند، مسائل و مشکلات مربوط به آن‌ها با نگرشی نو مورد بررسی قرار می‌گیرد.

همچنین از دانشجویان دوره دکتری و ارشد روان‌شناسی تربیتی دانشگاه شیراز که در چندین دور نظریه‌آراشناخت کیهانی را متأثر از کتاب فراشناخت: سیر تحول و کاربرد (۱۳۹۰) تألیف دکتر لطیفیان به چالش کشیده‌اند و موجب روشن‌تر شدن مفاهیم در کتاب حاضر شده‌اند تشکر می‌کنیم.

از خانم آناهیتا مهرجو که در ویراستاری اولیه کتاب زحمت فراوانی کشیده است بسیار تشکر می‌کنیم. همچنین از خانم افروز فرحمند و مرجان حق‌نگهدار، کارشناسان ارشد روان‌شناسی تربیتی دانشگاه شیراز که کلیه امور مربوط به تصحیح برخی از موارد در متن، پی‌گیری چاپ کتاب و رسیدن آن به تهران را به عهده گرفتند و زحمت فراوانی در این مسیر متحمل شدند بسیار سپاسگزاریم. از خدا توفیق آن‌ها را می‌طلبیم.

در انتها از انتشارات چاپار و ناشر محترم، جناب آقای موسی حسینی به خاطر زحماتی که در راستای تنظیم و ویراستاری کتاب متحمل شده‌اند بسیار تشکر و قدردانی می‌کنیم.

دکتر لطیفیان و دکتر بشاش

۱۳۹۴

شکل‌گیری کتاب: یکی از زمینه‌هایی که در کلاس درس شخصیت در دوره فوق لیسانس در حدود چهل سال پیش، به مدد آقای دکتر مژدهی در مؤلفین شکل گرفت به کنکاش کشیدن شخصیت مولوی با توجه به نظرات روان‌شناسان جهان بود. از آن زمان تاکنون به هر بهانه‌ای و مناسبتی مثنوی شریف مورد مطالعه قرار گرفته و با صاحبان اندیشه به بحث کشانیده شده است. بررسی روان‌شناسی اندیشه مولانا چالشی جدی بود که سال‌ها اندیشه مؤلفین را با خود درگیر کرده بود. آشنایی با نظریه شناختی روان‌شناسی و گسترش آن در حیطه‌های علمی مختلف موجب شکل‌گیری مدل فراشناختی کیهانی شد.

فراشناخت تکاملی کیهانی، فرایندی پویا در کل هستی است که مدام به سمت شناخته‌شده‌تر حرکت می‌کند. این فرایند، پدیده‌ها را خلق می‌کند و ضمن تعامل و تجربه محیط بر آن‌ها دست‌گیری پدیده‌ها و سطح پیچیدگی و تکاملی آن‌ها می‌افزاید. این مسیر حول تکامل فراشناختی کیهانی زمینه تطبیق آن را با عرفان مولوی مهیا و امکان مقایسه اندیشه مولوی را ممکن می‌کند. از آنجائی که مدل فراشناخت تکاملی کیهانی همه را شامل هستی را در چهارچوبه‌ای متحد و نظم یافته توصیف می‌کند، تطبیق آن با اندیشه مولوی بیشتر مسیر است. بدون تردید اندیشه مولوی، همان‌گونه که در طول تاریخ بیان شده است، از غنای معنایی وسیعی برخوردار است و متفکرین زیادی را از سراسر دنیا نظایات گوناگون به خود جلب کرده است. تلاش این کتاب نیز ارائه تصویری نو از این معنی و عارف بزرگ است. برداشتی که می‌تواند پیوند بزرگان ایران و دانش معاصر جهان را برقرار کند و راهی به سوی سعادت بشر و به ویژه ملت ایران بگشاید انشاءالله تعالی.

کتابی که در پیش روست در دو بخش تنظیم شده است. در بخش نخست به توصیف و توجیه «مدل فراشناخت تکاملی کیهانی» می‌پردازیم و در بخش دوم نظری به تطبیق این مدل با اندیشه مولوی داریم. بخش اول، مشتمل بر پنج فصل است که در ابتدا به معرفی کوتاهی از مدل مطرح شده در کتاب پرداخته می‌شود (فصل اول) سپس از مفهوم فراشناخت در معنای متعارف آن که امروزه مطرح است

سخن به میان آمده و به نظریه‌های معاصر اشاره شده و در یک جمع‌بندی اصول مشترک این نظرات مطرح می‌شود (فصل دوم). در ادامه به تحلیل اصول فراشناخت و قدرت تعمیم‌دهی آن‌ها به موجودات حیات‌مند و رابطه حیات با فراشناخت، تحت عنوان فراشناخت زیستی - فرهنگی - اجتماعی، سخن به میان خواهد آمد (فصل سوم). تعمیم اصول فراشناخت به لایه کیهانی، موضوعی است که در بحث از کلیه پدیده‌های هستی مطرح می‌شود (فصل چهارم). در این فصل نشان داده می‌شود که همه هستی در دنبال گسترش شناخت و مدیریت آن است به گونه‌ای که هم هستی خود را حفظ کند و هم آن را متکامل گرداند. در انتهای بخش اول (فصل پنجم) خصوصیات اصلی این فراشناخت تکاملی کیهانی از جمله هدف‌گرایی، نظم‌گرایی، دانش‌گرایی، ارزش‌گرایی و ارزش‌گرایی مورد تحلیل قرار می‌گیرند.

بخش دوم شامل هفت فصل است که شش فصل آن مربوط به تطبیق مدل فراشناخت تکامل کیهانی با نظرات، لوی است و فصل آخر ارائه الگوی تربیتی حاصل از تطبیق‌دهی مدل فراشناخت تکاملی کیهانی با نظرات مولانا است. در ابتدا پس از ذکر مقدماتی در مورد مولوی و ضرورت بکارگیری اندیشه او در عرصه تعلیم و تربیت به وجهی علمی (فصل ششم) در فصل هفتم در اصل بنیادین هستی‌گرایی (حیات‌گرایی) و کمال‌گرایی به عنوان زیربنایی تربیت معاصریم در هستی در اندیشه مولوی مورد تفحص قرار می‌گیرد. سپس در فصل هشتم خصوصیات فراشناخت تکاملی کیهانی حاصل از دو اصل بنیادین در نظرات مولوی مورد تفحص قرار می‌گیرد. دو فصل نهم و دهم به دو موضوع کلیدی در مدل فراشناخت کیهانی یعنی تجربه و ارزش تعامل با مردم در تفکرات مولوی به ترتیب، مورد مذاقه قرار می‌گیرد. در فصل یازدهم به روند شکل‌گیری الگوهای تکاملی انسانی به عنوان نمونه پرداخته می‌شود و در فصل نهایی الگوی تربیتی پیشنهادی ارائه می‌شود.

بی‌تردید مجموعه ارائه شده به مدد خرد صاحب‌نظران و علاقمندان می‌تواند متکامل گردد و در این راه بسیار نیازمند نقد سازنده اندیشمندانیم.